

LUND UNIVERSITY

Svenska buskar

Dunér, David

Published in:
Svenska Linnésällskapets årsskrift

2024

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Dunér, D. (2024). Svenska buskar. *Svenska Linnésällskapets årsskrift*, 2024, 93-95.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

mer känsliga inför vad de äter, medan getter är mer av allätare och eftertraktar särskilt toppar och blommor. Man kan därför ordna sina marker efter boskapens preferenser, för att därigenom få friskare och fetare boskap.

För vidare läsning, se Bengt Å. Carlsson, Camilla Björkman & Håkan Rydin, "Are cows pickier than goats? Linnaeus's innovative large-scale feeding experiment", *Biological Journal of the Linnean Society* 143:1 (2024), 1–18; Ulf Carlberg, "Geten och växterna på Linnés tid", *Heidrun* 2024:1, 9–13.

SVENSKA BUSKAR. I *Lärda tidningar* 1758, skriver anmälaren av en ny Linnéavhandling, *Frutetum Svecicum*, att det vore önskligt "at detta arbetet til de enfaldigares tjenst blefwe förswenskadt". Den anonyme anmälaren, som troligen var Linné själv, har nu efter 266 år fått sin önskan uppfylld. *Frutetum Svecicum* föreligger numera i svensk översättning av Lars Feltenius, utgiven i serien Valda avhandlingar av Carl von Linné nr 90 under titeln *Svenska buskar* (Svenska Linnésällskapet, 2024). För kommentarer och biografiska noteringar står Ingvar Svanberg och Erik Hamberg. *Frutetum Svecicum* försvarades av smålänningen David Magnus Virgander den 23 maj 1758. Denne Virgander blev sedermera domkyrkosysselman i Växjö och biträdande kyrkoherde i Tåvelsås i Småland.

Anmälaren, det vill säga Linné, syftade sannolikt på att avhandlingens ämne hade vidare betydelse än enkom för de lärde som talade latin, utan innehåller kunskaper och rön som kunde också vara till nytta för en vidare allmänhet, för bönder och trädgårdsodlare. Genom att sköta sina häckar, "ska bonden befrias från mycket besvär men ska däremot få mycket nöje och nytta." (25) *Frutetum Svecicum* är nämligen inte blott en vetenskaplig taxonomisk-systematisk avhandling i botanik, utan lite av en lantbrukslära och trädgårdsbok som tar upp de i Sverige förekommande buskarna, var de anträffas i landet, var de växer på fält eller i skogar, vilken jordmån och vilka ljusförhållanden de kräver – och inte minst deras nytta. Bär kan de ge för all del, och att de kan användas för att fläta korgar och annat, men det som Linné särskilt ville sprida kunskap om var buskarna som "levande gärdsgårdar". I stället för att bonden slösar virke på att bygga gärdsgårdar, kunde naturen själv tillhandahålla levande, taggiga och trassliga buskar som kunde hindra fåkreaturen att trampa ut på åkern eller in i trädgårdslandet. De levande gärdsgårdarna kunde till och med hindra spänstiga barn att ta sig över stängslet: "Bönderna klagar över att barn hoppar över de högsta stängsel, som omger deras trädgårdar med körsbär och annat men, om de med mindre

kostnad och arbete inneslöt dem med slånbuskar eller blåhallon, skulle barnen trots all sin spänst förgäves försöka komma igenom.” (18)

Buskarnas arter kunde visserligen inordnas i sexualsystemets klasser från diandria, tetrandria, pentandria etc. till polygamia, men liksom träden gick de tvärs genom systematikens klasser och släkten. Varken buskar eller träd speglar egentligen några verkliga naturliga kategorier. ”Mellan träd och buskar är förvisso inte några gränser fastställda i själva naturen”, står det i inledningen av avhandlingen. Skillnaden dem emellan är bara att träden har fast och kraftig stam, medan de mindre buskarna har ”grenar så svaga att vi inte kan gå på dem.” (5) Buskarna, som det här handlade om, har dock många nyttor, de erbjuder skydd åt fälten så att vindarna inte sveper bort de finaste näringspartiklarna. De skänker skugga, så de späda vårväxterna inte bränns av solens strålar under sommaren, och de skyddar mot vinterns kyla. De försvarar dessutom många växter från att bli uppätta av boskapen. Inte minst har de en inte obetydlig användning i hushållningen. Deras löv ger föda åt boskapen och grenarna kan användas till att tillverka olika redskap. Buskarna kan utgöra levande stängsel som utestänger boskap, och därigenom pryder landskapet.

Linné indelar buskarna i sex ordningar: rakstammiga, taggiga höga, greniga mindre, klängande, krypande och utländska buskar. Bland de rakstammiga buskarna återfinns exempelvis fläder och hassel, bland de taggiga höga slån och krusbär, och bland de greniga mindre björnbär och hallon. Exempel på klängande buskar är vildkaprifol och murgröna. Krypande buskar, som upptar till exempel ölandstok och skvattram, tjänar knappast till häckar och förekommer i trädgårdarna mer som prydnad än till ekonomisk nytta, ”så hoppar jag över dem torrfotad”, tillkännager Linné (20). De utländska buskarna är sådana som inte naturligt växer här utan förts hit och klarar vårt klimat, som syren från Persien och robinia (häckkaragan) från Sibirien. För varje art – det handlar om ett 70-tal – anges referens till *Flora Svecica* (1755), samt grundläggande uppgifter om utbredning, ibland specifika växtplatser (som blåtry vid Dylta svavelgruva i Närke eller gulkronill på berget Torsborgen på Gotland). Var de växer, kärr- och sumpmark eller andra växtplatser, upptas likaså, om de trivs på soliga eller skuggiga platser, vidare hur höga de blir, om de förökar sig med frön eller jordskott, samt inte minst om de är lämpade att beskäras och klippas för häckar. Ligustern, exempelvis, kan lätt formas till vilket utseende som helst. Korgvide är särskilt användbar: ”ingen buske i hela landet växer fortare, högre och lättare.” (14) Taggiga buskar är

särskilt lämpade som häckar eller trädgårdsinhägnader, vilka djuren inte kan komma igenom. Björnbären omnämns ha en mycket behaglig smak, men även buskarnas skönhet kommenteras, som jolsterns silkeslena fjun, getapelns behagliga grönska, nyponrosens som förskönar landskapet med sina vackra blommor och sin behagliga doft, och vildkaprifolens doft om natten vars blommor pryder sommaren. Murgrönans klängande på bostadshusens fasader är ”en mycket behaglig syn, så att man skulle kunna tro, att man beskådar de gamla gudinnornas grottor såsom poeterna har beskrivit dem.” (19)

ENTOMOLOGIENS GRUNDER. ”Så stor är naturvetenskapens skönhet och nytta i allmänhet”, konstaterade den nittonårige Anders Johan Bladh, ”att ända från äldsta tider den fascinerat människor, och att det knappast finns någon tidsperiod, som inte bidragit med något, låt vara med olika ansträngning och framgång på olika områden.” (5) Det omdömet gäller väl också Bladhs egen tid, det linneanska århundradet, 1700-talet. I Uppsala den 14 juni 1767 försvarede österbottningen Bladh en entomologisk avhandling *pro exercitio*, det vill säga som övning och inte för graden, under Carl von Linnés presidium. Naturalhistorien, ytterst den förutseende Härskaren, inspirerade till en särskild kunskapsglöd, sades det, som skänkte människorna kännedom om sin egen planet och som bekymrade sig mer om omvärlden än om teorier – om den enastående mångfalden av liv som finns på jorden.

Bladhs avhandling *Fundamenta entomologiae* har nu kommit ut i svensk översättning, *Entomologiens grunder* (Valda avhandlingar av Carl von Linné 88, 2023). För översättningen står Johnny Strand, med kommentarer av Ingvar Svanberg och biografiska noteringar av Erik Hamberg. Som brukligt var vid denna tid var det oftast preses, det vill säga motsvarande vår tids handledare, som stod för själva avhandlingstexten, inte studenten eller respondenten. Så var det också i detta fall. Bladh hade i stället att med retorisk skicklighet och kunskap i ämnet försvara de teser som Linné framförde i dissertationen, till stora delar de bekanta grundsatserna i det linneanska systembygget.

Det myllrande insektslivets skiftande former utmanade den linneanska, systematiska andan. Det krälar, flyger och simmar omkring insekter överallt, knappast finns det någon så avlägsen plats där det inte går att finna insekter. ”Insekter överträffar i antal övriga djurarter och utgör sammantaget en större massa”, står det i inledningen till *Fundamenta entomologiae*. Linné avfärdar dock tanken om den spontana uralstringen, att liv, insekter och maskar kunde uppstå ur död materia, dygta vattensamlingar eller ruttnande kött. ”Detta